

Krzysztof R. Prokop (Kraków–Gliwice)

Polonika w rzymskim „Protocollo consecrationum episcoporum et alia 1565–1662” z Archiwum Watykańskiego

(Sakry biskupów polskich w Wiecznym Mieście
w 2. poł. XVI oraz 1. i 2. tercji XVII w.)

Przebogate zbiory archiwalno-biblioteczne i muzealne Watykanu zawierają wiele poloników, których rzeczywista liczba oraz wartość historyczna pozostają trudne do oszacowania. Na przestrzeni ostatnich lat, w dobie pontyfikatu papieża Jana Pawła II, ukazało się też wiele publikacji, w tym również książkowych, które posunęły naprzód naszą wiedzę w owej materii (dla przykładu wymienić tu można chociażby *Polonika liturgiczne w Kongregacji Obrzędów 1588–1632* Wiktora Gramatowskiego (1988), *Causae Poloniae coram Sacra Romana Rota XV-XVII saec.* Krystyny Bukowskiej-Gorgoni (1995), *Polonica artystyczne w zbiorach watykańskich* Janusza S. Pasierba i Michała Janochy (2000, 2002²), poniekąd także *Polskie pomniki w świątyniach Rzymu* Tadeusza Chrzanowskiego i Mariana Korneckiego (1994), czy zwłaszcza monumentalną serię źródłową „Acta nuntiaturae Poloniae”, ukazującą się począwszy od roku 1990). Szereg pomniejszych tego rodzaju edycji odnotowuje opracowana przez pracowników Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych (Pontificio Istituto di Studi Ecclesiastici) i wydana w r. 2000 *Bibliografia źródeł watykańskich cytowanych w polskich periodykach 1946–1990*. Każda z tych publikacji przynosi wiele materiału faktograficznego, często dotychczas nieznanego, który pozwala spojrzeć w szerszej perspektywie na rozmaite zagadnienia z dziejów narodu i państwa polskiego, a w szczególności z życia religijnego minionych pokoleń Polaków, tudzież na miejsce zajmowane przez rodzimą kulturę w bogatej mozaice cywilizacji chrześcijańskiej Europy kręgu łacińskiego. Stopniowo odkrywane polonika z rozmaitych kolekcji watykańskich służą też poszerzeniu dostępnej nam wiedzy o rozlicznych postaciach i wydarzeniach z naszej przeszłości, co wobec ogromnych zniszczeń w materialnej spuściźnie dziedzictwa kulturowego Polski, wyrządzonych na fali kolejnych burz dziejowych, nabiera dodatkowej wymowy i znaczenia. Każde zatem źródło z zagranicznych zbiorów archiwalnych czy bibliotecznych, w którym natrafić można na materiał odnoszący się do spraw polskich, zasługuje na baczniejszą uwagę ze strony rodzimych historyków — nawet jeśli tematyka,

do której odnosi się konkretne świadectwo, na pozór mogłaby wydawać się drugorzędnej wagi.

W obecnej, w samym zamyśle skromnej edycji źródłowej, zamierzamy wskazać na polonika zawarte w należącym do zbiorów Archiwum Watykańskiego kodeksie opatrzonym nagłówkiem „*Protocollo consecrationum episcoporum et alia 1565–1662*”, wchodzącym w skład zespołu „*Miscellanea Armariorum*” (pełna sygnatura archiwalna: *Archivio Segreto Vaticano, Miscellanea, Armaria XIII, 33*)¹. Ów manuskrypt, rejestrujący konsekracje biskupie, jakie odbyły się w Wiecznym Mieście w latach 1565–1662, tj. od końca pontyfikatu Piusa IV aż po czasy Aleksandra VII (w ciągu owych 97 lat na Stolicy Piotrowej zasiadało kolejno czternastu papieży), i zawierający informacje na temat w sumie ponad 750 sakr, podczas których na biskupów wyświęconych zostało łącznie około 920 duchownych, choć ze strony polskich badaczy dotąd niedostrzeżony², nie jest bynajmniej w zupełności nieznanym historykom Kościoła. O jego wykorzystaniu wspomina w przedmowie do IV tomu cennego wydawnictwa *Hierarchia Catholica* Patrice Gauchat, który właśnie tom ów — obejmujący hierarchów z lat 1592–1667 — opracował³, przede wszystkim jednak źródłem tym zajął się bliżej francuski historyk Kościoła Fernand Combaluzier (1893–1981), kapłan ze zgromadzenia misjonarzy-lazarystów. Na łamach flamandzkiego periodyku „*Sacres Erudiri. Jaarboek voor Godsdienswetenschappen*” zamieścił on w numerze z roku 1967/1968 obszerne opracowanie, zatytułowane „*Sacres épiscopaux à Rome de 1565 à 1662. Analyse intégrale du Ms. «Miscellanea XIII, 33» des Archives Vaticanes*”, dzięki któremu uprzystępnione zostały ogółowi zainteresowanych szczegółowe dane w przedmiocie merytorycznej zawartości interesującego nas tu kodeksu⁴. Nie jest to wszakże edycja źródłowa *sensu stricto*, lecz przygotowany niewątpliwie z dużym nakładem czasu i pracy zbiór regestów odnoszących się do poszczególnych wpisów w rzeczonym manuskrypcie, w niejednym miejscu niełatwym zresztą do rozczytania⁵. Historycy Kościoła otrzymali zatem materiał niejako już „przetrawiony” przez tego badacza, który wprawdzie zadał sobie trud zidentyfikowania wzmiankowanych w źródle biskupów (przede wszystkim właśnie w oparciu o dzieło *Hierarchia Catholica*) tudzież rozwiązania dat, w niejednym wszakże miejscu poprawiając występujące w tekście oryginału brzmienie nazw własnych (skądinąd nieraz zniekształconych), przede wszystkim zaś całość sprowadzając do jednolitego schematu, ułatwiającego zregestrowanie zapisek. Publikacja F. Combaluziera stanowi zatem nieocenioną

¹ Por. *Archivio Segreto Vaticano. Indice dei Fondi e relativi mezzi di descrizione e ricerca*, Città del Vaticano 2001, s. 42–43; *Vatican Secret Archives. Collections Index and description of related resources*, Vatican City 2003, s. 40–41.

² Zob. *Bibliografia źródeł watykańskich cytowanych w polskich periodykach 1946–1990*. *Archivum Secretum Vaticanum — Archiwa Stolicy Apostolskiej poza Archivum Secretum Vaticanum — Bibliotheca Apostolica Vaticana. Manuskrypty*, oprac. zbior., Rzym–Warszawa 2000, s. 152–155.

³ *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi sive Summorum Pontificum, S.R.E. cardinalium, Ecclesiarum antistitum series* [dalej cyt. HC], t. 4 (1592–1667), ed. P. Gauchat, Monasterii 1935, s. VII.

⁴ F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux à Rome de 1565 à 1662. Analyse intégrale du Ms. «Miscellanea XIII, 33» des Archives Vaticanes*, „*Sacres Erudiri. Jaarboek voor Godsdienswetenschappen*”, 18, 1967–1968, s. 120–305.

⁵ *Ibidem*, s. 126–243 nr 1–754 (katalog sakr).

pomoc, jeśli komuś zależy tylko na stwierdzeniu obecności informacji (czy też braku takowej) w rękopisie „Protocollo consecrationum episcoporum...” na temat konsekracji tego lub innego hierarchy oraz ustaleniu, gdzie i kiedy tudzież przez posługę których biskupów (tj. konsekrateurów oraz współkonsekrateurów) odbyła się dana sakra. Brzmienia samej jako takiej konkretnej zapiski dzięki publikacji francuskiego historyka jednakowoż nie poznamy, że zaś nikt jak dotychczas nie pokusił się o pełną, krytyczną edycję zawartości rzeczzonego kodeksu, uznaliśmy za rzecz celową wyszukać w jego obrębie wpisy odnoszące się do sakr członków polsko-litewskiego episkopatu z drugiej połowy XVI w. oraz z pierwszej i drugiej tercji kolejnego stulecia, którzy na biskupów wyświęceni zostali właśnie w Wiecznym Mieście, i zaprezentować ich treść w osobnym przyczynku źródłowym — tym bardziej, że wspomniany tu periodyk „Sacres Erudiri...”, zawierający publikację F. Combaluziera, jest bodaj całkowicie niedostępny w księgozbiorach naukowych w Polsce.

Częste za czasów Jana Pawła II sakry biskupów polskich w Rzymie nie powinny przesłaniać faktu, iż w poprzednich dziesięcioleciach i wiekach stosunkowo rzadko hierarchowie z Polski dostępowali pełni kapłaństwa właśnie w stolicy zachodniego chrześcijaństwa. Z drugiej strony błędne byłoby również przeświadczenie, iż tego rodzaju wydarzenia mają miejsce dopiero od niedawna, jako że i dla wieków średnich znamy pojedyncze przypadki konsekracji przybyłych do Kurii Rzymskiej duchownych z ziem polskich. W okresie, który obejmuje „Protocollo consecrationum episcoporum...”, jedynie sześciu — w świetle tego właśnie źródła — członków episkopatu katolickiego z Rzeczypospolitej Obojga Narodów otrzymało sakrę w Wiecznym Mieście, mianowicie (wyliczając w porządku chronologicznym) sufragana poznański Stanisław Szedziński (1568), ordynariusz kamieniecki Adam Nowodworski (1615), pierwszy pasterz nowo erygowanej diecezji smoleńskiej Piotr Parczewski (1636), ordynariusz kijowski Aleksander Sokołowski (1636), sufragana białoruski w diecezji wileńskiej Teodor Skuminowicz (1652) oraz pasterz położonej już poza granicami państwa polsko-litewskiego, na wpoły misyjnej diecezji bakowskiej — Stefan Atanazy Rudzieński (1662). Nie zamierzamy podejmować w tym miejscu szczegółowszej analizy uwarunkowań i okoliczności towarzyszących tamtym sakrom, wydaje się wszakże, iż bodaj w każdym z tych przypadków podróż danego duchownego z Rzeczypospolitej do Wiecznego Miasta uwarunkowana była trudnościami i komplikacjami, jakie zaistniały w materii uzyskania papieskiej prekonizacji na biskupstwo. Tak było niewątpliwie w odniesieniu do ostatniego z wymienionych, bernardyna S. A. Rudzieńskiego, który nominację na stolicę biskupią w Bakowie uzyskał ze strony króla Jana II Kazimierza jeszcze w roku 1659, w związku z rezygnacją złożoną przez poprzedniego pasterza tej diecezji — Macieja Mariana Kurskiego, który podjął zabiegi o przeniesienie na sufraganię poznańską. Sprawa z jednej strony przyjęcia przez Stolicę Apostolską owej rezygnacji M. M. Kurskiego oraz ustanowienia go biskupem pomocniczym w Poznaniu, załatwiona dopiero w roku 1661, z drugiej zaś ustanowienia jego następcy w osobie S. A. Rudzieńskiego, natrafiła wszakże w Kurii Rzymskiej na przeszkody, w związku z czym królewski nominat osobiście wyruszył do

Wiecznego Miasta (i to jeszcze w r. 1660). Kiedy też ostatecznie 31 VII 1662 Stefan Atanazy Rudziński uzyskał z dawna wyczekiwaną prekonizację, bezzwłocznie na miejscu, czyli w Rzymie, przyjął w dwa tygodnie później święcenia biskupie⁶. Z kolei Aleksander Sokołowski, królewski nominat z roku 1635 na stolicę biskupią w Kijowie, do Wiecznego Miasta wyruszył wprawdzie w charakterze członka poselstwa od króla Władysława IV do papieża Urbana VIII, jednak i w tym przypadku chodziło o zaistniałe trudności w przedmiocie uzyskania papieskiej prekonizacji, których źródłem miała być przede wszystkim nieprzychylna dla kandydata na biskupstwo kijowskie opinia ówczesnego nuncjusza apostolskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów — Onorato Viscontiego, a dodatkowo okoliczność, iż A. Sokołowski nie posiadał stopnia naukowego i musiał wystarać się o stosowną dyspensę na tą okoliczność. Ostatecznie prekonizowany 21 lipca 1636, w Wiecznym Mieście pozostał jeszcze dłuższy czas i dopiero po bez mała czterech miesiącach przyjął tam właśnie sakrę⁷. Co się znów tyczy Piotra Parczewskiego i Teodora Skuminowicza, to obaj oni byli konwertytami z prawosławia, podczas gdy w przypadku osób urodzonych ze „schizmatycznych” rodziców i wychowanych w innej konfesji, aniżeli katolicka, potrzebna znów była specjalna dyspensza ze strony Stolicy Apostolskiej (w przypadku P. Parczewskiego dodatkowo dochodził aspekt powołania go na dopiero nowo tworzoną diecezję, mianowicie smoleńską, która formalnie erygowana została 1 września 1636 roku, a już 7 września tr. miała miejsce konsekracja jej pierwszego pasterza)⁸. Co się natomiast tyczy Stanisława Szedzińskiego i Adama Nowodworskiego, w ich przypadku rzecz wymaga dopiero bliższego przeanalizowania w oparciu o materiał archiwalny⁹.

⁶ M.in. HC, t. 4, s. 107; W. F. Murawiec, *Rudziński (Rudziński) Stefan herbu Zaremba, imię zakonne Atanazy (zm. 1675), bernardyn, biskup bakoński w Mołdawii*, w: *Polski słownik biograficzny* [dalej cyt. PSB], t. 33, Wrocław 1991–1992, s. 12; K. R. Prokop, *Polscy biskupi franciszkańscy. Słownik biograficzny*, Kraków 2003, s. 132–135 (gdzie wcześniejsza literatura); Id., *Biskupi bernardyńscy w gronie biskupów–zakonników doby staropolskiej (XVI–XVIII w.)*, w: *550 lat obecności bernardynów w Polsce*, pod red. W. F. Murawca, Kraków 2005 (w druku).

⁷ M.in. HC, t. 4, s. 149 (*consecratus Romae ab Antonio cardinale Santacrucio 27 Nov. 1636*); *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 631; M. Nagielski, *Sokołowski Aleksander herbu Pomian (1592–1645), biskup kijowski, opat trzemeszeński*, w: PSB, t. 40, Warszawa–Kraków 2000–2001, s. 112; K. R. Prokop, *Biskupi kijowscy obrządku łacińskiego XIV–XVIII w. Szkice biograficzne*, Biały Dunajec–Ostróg 2003, s. 73–75.

⁸ M. Wołonczewski, *Biskupstwo żmujdzkie*, Kraków 1898, s. 75nn; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, t. 1–3, Wilno 1908–1916, wg indeksu (Skuminowicz); HC, t. 4, s. 197, 318 (*promovetur cum dispensatione quod natus esset ex parentibus schismaticis et in eorum erroribus aliquot annis vixisset*); T. Długosz, *Dzieje diecezji smoleńskiej*, Lwów 1937, s. 11–38, 76 (*otrzymał dyspensę, bo pochodził z rodziców schizmatyków i przez jakiś czas sam był schizmatykiem*); H. Lulewicz, *Parczewski Piotr herbu Nałęcz (ok. 1598–1658), biskup smoleński, następnie żmudzki*, w: PSB, t. 25, Wrocław 1980, s. 210 (nic na temat sakry); V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*, Vilnius 2002, s. 836 (nic na temat sakry). Zob. także: S. Hedeszyński, *Pochodzenie od rodziców niekatolickich jako przeszkoda do święceń w prawodawstwie Kościoła Zachodniego do Kodeksu z 1917 r.* w: *Ecclesiae in iustitia servire*, pod red. F. Lenorta, Poznań 2003, s. 39–82.

⁹ Zob. W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego*, cz. 2, Przemysł 1910, s. 274; HC, t. 3 (1503–1592), ed. G. van Gulik & C. Eubel, cur. L. Schmitz–Kallenberg, Monasterii 1923², s. 96; t. 4, s. 130; J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2 — *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964, s. 105, 185 (nr 15) (nic

W poniższej edycji źródłowej zamieszczono w pierw — ponieważ na wzór wspomnianej wyżej publikacji F. Combaluziera — swego rodzaju regest, stanowiący zarazem nagłówek, który winien ułatwić korzystanie z materiału zainteresowanym, zawiera bowiem w każdym przypadku informację o dacie i miejscu sakry oraz o głównym konsekratorze i współkonsekratorach. Po nim dopiero podano treść samej zapiski, w której zachowano oryginalną pisownię nazw własnych — choćby nawet były one zniekształcone, zrezygnowano natomiast z przytaczania wymienianych *pro forma* na samym końcu imion urzędowych świadków danej ceremonii (obrzędu). Nie mogło natomiast zabraknąć wskazania, gdzie w obrębie rzezonego kodeksu, posiadającego zresztą podwójną paginację (co nie omieszkało uwidocznic), znajduje się konkretne świadectwo, podobnie jak i odniesienia do rzezonego zbioru regestów w „*Sacres Erudiri...*”.

* * *

21 grudnia 1568 Rzym, Kaplica Sykstyńska¹⁰ (Watykan)

Stanisław Szedziński († 1572), biskup tytularny Aenos i sufragan poznański 1568–1572

główny konsekrator: kardynał Otto Truchses von Waldburg, biskup Augsburga¹¹
współkonsekratorzy: Giulio Antonio Santori, arcybiskup Santa Severa; William Cheisholm (Chisholm), biskup Dumblane¹²

In Capella Magna Palatij. Die Martij XXI, mensis Decembris [1568], in festo S[anc]ti Thomae Apostoli, R[everendissim]us D[ominus] Otto Truchses, cardinalis Augustanus nuncupatus, habens facultatem sibi traditam per vive vocis oraculum a S[anc]tissimo D[omino] N[ostro], consecravit in Capella Magna Palatii, assistentibus sibi R[everen]dis D[omi]nis Julio Antonio Santorio, archiepiscopo S[anc]te Severine, provincie Calabrie, et Gulliemo Cesen' [= Cheisholm], e[pi]scopo Dumblanensi, [k. 30r (27r)] R[everen]dos D[omi]nos Stadislaum Sedignium, suffraganeum Posnanien[sem], in e[pi]scopum Enen[sem], et Marcum Tegginerum, suffraganeum Basilien[sem], e[pi]scopum Liden[ensem]¹³ [...].

Oryg.: ASV, *Miscellanea*, *Armario XIII*, 33, k. 29v–30r (26v–27r)

Reg.: F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux*, s. 133 (nr 45)

na temat sakry); W. Czapliński, *Nowodworski Adam herbu Natęcz (1572–1634), biskup poznański*, w: *PSB*, t. 23, Wrocław 1978, s. 355 (nic na temat sakry); *Encyklopedia wiedzy o jezuitach...*, s. 463. Zob. także: *Propozycje konsystorialne w XVI wieku. Omówienie — teksty polskie*, wyd. H. Fokciński, Rzym 1994, s. 51–52 (nr 5); *Katalogi biskupów poznańskich*, oprac. J. Wiesiołowski, Poznań 2004, w indeksu.

¹⁰ Por. *Mondo Vaticano. Passato e presente*, a cura di N. Del Re, Città del Vaticano 1995, s. 213–221 (E. Giacometti & F. Mauro); *Capella Sistina*.

¹¹ Zob. np. HC, t. 3, s. 29, 123; *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon*, hrsg. von E. Gatz unter Mitwirkung von C. Brodtkorb, Berlin 1996, s. 707–710 (P. Rummel). Por. M. F. McCarthy, *Heraldica Collegii Cardinalium. A Roll of Arms of the College of Cardinals*, t. 1 — 1198–1799, Darlinghurst–Sydney 2002, s. 264. Kardynał Otto Truchseß von Waldburg, biskup augsburski w latach 1543–1573, od r. 1544 kardynał, w Rzymie przebywał w latach 1568–1573 (tj. do swej śmierci) jako „protector nationis Germaniae”.

¹² Por. HC, t. 3, s. 188, 298; *Legati e governatori dello Stato Pontificio (1550–1809)*, a cura di Ch. Weber, Roma 1994, s. 576.

¹³ Marcus Tettinger (Tegginer) był w latach 1567/1568–1600 sufraganiem bazylijskim (zob. *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648...*, s. 692 (P. L. Surchat)).

26 kwietnia 1615 Rzym, kościół św. Eustachego¹⁴

Adam Nowodworski († 1643), biskup kamieniecki 1615–1627, biskup przemyski 1627–1631, biskup poznański 1631–1634
główny konsekратор: kardynał Benedetto Giustiniani, biskup Palestriny¹⁵
współkonsekраторzy: Attilio Amaltei, arcybiskup tytularny Aten; Ascanio Gesualdo (Gesualdi), arcybiskup metropolita Bari¹⁶

Dominica, die 26 mensis Aprilis [1615], ind[ictio]ne XIII, pontificatus S[anctissimi] D[omini] N[ostri] Paul[i], Divina providentia Papae Q[uinti] anno X^o, Ill[ustrissimus] et R[evere]n[dissimus] in Xpo [= Christo] Pater et Dominus, Dominus Benedictus, miseratione Divina ep[iscop]us Praenestinus, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] card[in]alis Justinianus nuncupatus, viva vocis oraculo in eccl[esi]a S[an]cti Eustachii consecravit in episcopum et pastorem ecclesiae Camenecen[sis] Adm[odum] Ill[ustrem] et R[everendissimum] D[ominum] Adamum Novodworski et Adm[odum] Ill[ustrem] et R[everendissimum] D[ominum] Vincentium Caputum in ep[iscop]um et pastorem Ecc[lesi]ae S[an]cti Severi, assistentibus sibi ad mun[um] Ill[ust]ris et R[everendissimis] D.D. [= Dominis] Amalteo Amalteo [sic], archiep[iscop]o Atenien[si], et Ascanio Gesualdo, archiep[iscop]o Baren[si]. [...]

Oryg.: ASV, *Miscellanea, Armaria XIII*, 33, k. 141v (140v)

Reg.: F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux*, s. 177 (nr 330)

7 września 1636 Rzym, kościół Santa Maria in Vallicella¹⁷

Piotr Parczewski († 1659), biskup smoleński 1636–1649, biskup żmudzki 1649–1659
główny konsekратор: kardynał Gian Battista Pamphilij (późniejszy papież Innocenty X)¹⁸
współkonsekраторzy: Octavio Brogli, biskup Asti; Benedetto Landi, były biskup Fossombrone¹⁹

Dom[inic]a 17. post Pentecosten, die 7ª Septembris 1636, ind[iction]e et pontificatu quibus supra [= indictione 4, pontificatus S[anctissimi] D[omini] N[ostri] Urbani Papae Octavi anno 14°], Emin[en]t[issimus] et R[everen]d[issimus] D[ominus] Jo[ann]es Bap[ti]sta, tit[ul]i S[an]cti Eusebij presbyter card[in]alis Pamphilus, vigore mandati Ap[osto]l[ici] a S[anctissimo] D[omino] N[ostro] Urbano Papa Octavo habiti, Romae, in ecclesia B[eatae] Mariae de Vallicella, assistentibus sibi R[everendissimis] Ill[ustrissimis] D.D. [= Dominis] Octavio Broglia, ep[iscop]o Asten[si], et Benedicto Lando, olim ep[iscop]o Forosempronien[si], consecravit R[everendissimum] D[ominum] Petrum Parczewsky, Polonum, in ep[iscop]um et pastorem Ecc[lesi]ae Smolencen[sis], noviter erect[ae] [...].

Oryg.: ASV, *Miscellanea, Armaria XIII*, 33, k. 193v (191v)

Reg.: F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux*, s. 216 (nr 584)

¹⁴ Por. M. Armellini, *Le Chiese di Roma dal secolo IV al XIX*, Roma [1891²] (reprint 1982), s. 429–433; S. Eustachio in P[at]ana.

¹⁵ Por. HC, t. 3, s. 51; *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques* [dalej cyt. DHGE], t. 21, Paris 1986, kol. 78–79 (R. Aubert); *Legati e governatori...*, s. 704; M. F. McCarthy, *Heraldica Collegii Cardinalium...*, t. 1, s. 316; *Die päpstlichen Referendare 1566–1809. Chronologie und Prosopographie*, bearb. von Ch. Weber, cz. 2, Stuttgart 2003, s. 651.

¹⁶ Por. HC, t. 4, s. 99, 110; DHGE, t. 5, Paris 1931, kol. 41 (R. Janin); t. 6, Paris 1932, kol. 801 (F. Bonnard); D. Squicciarini, *Nunzi apostolici a Vienna*, Città del Vaticano 1998, s. 111–112; *Die päpstlichen Referendare...* cz. 2, s. 408, 640 (A. Amalteri, czynny w dyplomacji papieskiej, w tym charakterze bawił pod koniec XVI w. również w Rzeczypospolitej Obojga Narodów).

¹⁷ Por. M. Armellini, *Le Chiese di Roma...*, s. 390–391; S. Maria in Vallicella.

¹⁸ Konsekrowany, jako tytularny patriarcha Antiochii, dnia 25 I 1626 w Kaplicy Sykstyńskiej w Rzymie przez kardynała Laudivio Zacchię (Zacchia). — F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux...*, s. 206 (nr 519). Zob. także: HC, t. 4, s. 27; *Enciclopedia cattolica*, t. 7, Città del Vaticano 1951, kol. 19–25 (G. B. Picotti); *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, bearb. von F. W. Bautz & T. Bautz, t. 2, Herzberg 1990, kol. 1295–1298 (M. Tilly); *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 253 (J. Pietrzykowski); N. Del Re, *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici*, Città del Vaticano 1998; M. F. McCarthy, *Heraldica Collegii Cardinalium...*, t. 1, s. 371.

¹⁹ Por. HC, t. 4, s. 98, 190; DHGE, t. 4, Paris 1930, kol. 1173 (F. Bonnard); t. 17, Paris 1971, kol. 1232 (M. Sensi).

16 listopada 1636 Rzym, kościół *I Gesu*²⁰

Aleksander Sokołowski († 1645), biskup kijowski 1636–1645

główny konsekратор: kardynał Antonio Santacroce²¹

współkonsekраторzy: Benedetto Landi, były biskup Fossombrone; **Piotr Parczewski**, biskup smoleński

Eadem Dominica 27^a et supradictis die, anno, indictione et pontificatu [= Dominica 27ª post Pentecosten, die 16 Novembris 1636, indictione 4^a, pontificatus S[anctissimi] D[omini] N[ostri] Urbani Papae Octavi anno 14°], Emin[entissimi]mus et R[everendissimi]mus D[ominus] Antonius, tit[ul]i Sanctos Nerei et Achillei presbyter card[inalis], Santacru-cius, vigore mandati ap[osto]lici ab eodem S[anctissimo] D[omino] N[ostro] habitu, Romae, in ecc[lesi]a Nomini Jesu, assistentibus sibi R[erendissimi]s D.D. [= Dominis] Benedicto Lando, olim ep[iscop]o Forosempronien[sis], et Petro Parczewsky, episcopo Smolenscen[sis], consecravit R[everendissimum] D[ominum] Alexandrum Sokolowsky in ep[iscop]um et pastorem Ecc[lesi]ae Chiovien[sis] [...].

Oryg.: ASV, *Miscellanea, Armaria XIII*, 33, k. 194r (192r)

Reg.: F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux*, s. 216 (nr 587)

29 września 1652 Rzym, bazylika *Santa Maria Maggiore*²²

Teodor Skuminowicz († 1668), biskup tytularny Gratianopolis i sufragan białoruski (wileński) 1652–1668

główny konsekратор: kardynał Marc Antonio Franciotti²³

współkonsekраторzy: Gian Battista Foppa, arcybiskup metropolita Benewentu; Ranuccio (Ranuzio) Scotti-Douglas, były biskup Borgo San Donnino²⁴

Dominica XIX. post Pentecosten, die 29 Septembris, anno, indictione et pontificatu quibus supra [= anno 1652, indictione 5^a, pontificatus D[omi]ni N[ostri] Innocentii X anno octavo], Em[inentissimi]mus et R[everendissimi]mus D[omi]nus Marcus Antonius, tit[ul]i S[anc]ti Mariae de Pace S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] cardinalis, Franciottus, ep[iscop]us olim Lucensis, mandati apostolici, Romae, in Basilica S[anctae] Mariae Maioris, assistentibus sibi R[everendissimi]s et Ill[ustrissimi]s D.D. [= Dominis] Joanne Baptistae Foppa, archiep[iscop]o Benevento, et Rainutio Scotto, ep[iscop]o olim Borgio S[an] Donnino, munus consecrationis impedit Ill[ustrissimi]mi et R[everendissimi]mi Theodoro Skominowicz, Polono, electo Gratianopolitano, Philippo Giacobb, electo Polica-stren[sis]²⁵, et Don Martino Dent[at]o, Ordinis a-...-a, electo Strongolen[sis]²⁶ [...].

^{a-a} *pozostawiono puste miejsce*

Oryg.: ASV, *Miscellanea, Armaria XIII*, 33, k. 222r (220r)

Reg.: F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux*, s. 234 (nr 702)

²⁰ Por. M. Armellini, *Le Chiese di Roma...*, s. 463–465; Ss. *Nome di Gesu*.

²¹ Por. HC, t. 4, s. 22; *Legati e governatori...*, s. 892; M. F. McCarthy, *Heraldica Collegii Cardinalium...*, t. 1, s. 372; *Die päpstlichen Referendare...*, cz. 3, Stuttgart 2003, s. 880.

²² Por. M. Armellini, *Le Chiese di Roma...*, s. 226–235; S. Maria Maggiore.

²³ Konsekrowany, jako biskup Lucca, dnia 19 IV 1637 w Rzymie przez kardynała Antonio Barberini (F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux...*, s. 217–218 (nr 594)), który z kolei sakrę otrzymał — jako biskup Senggallii — dnia 2 II 1625 również w Rzymie z rąk wspomnianego wcześniej (zob. wyżej przyp. 18) Laudivio Zacchii (Zacchia), wtenczas biskupa Montefiascone (F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux...*, s. 205–206 (nr 515)). Por. HC, t. 4, s. 24; DHGE, t. 18, Paris 1977, kol. 593 (R. Aubert); *Legati e governatori...*, s. 677; M. F. McCarthy, *Heraldica Collegii Cardinalium...*, t. 1, s. 376; *Die päpstlichen Referendare...*, cz. 2, s. 622.

²⁴ Por. HC, t. 4, s. 113, 124; DHGE, t. 7, Paris 1934, kol. 1287 (F. Bonnard); t. 9, Paris 1937, kol. 1246 (F. Bonnard); *Legati e governatori...*, s. 892; *Die päpstlichen Referendare...*, cz. 3, s. 892.

²⁵ Filippo Giacobb (de Jacobeo), zmarły w roku 1687 w Rzymie, był w latach 1652–1671 ordynariuszem Policastro (HC, t. 4, s. 284).

²⁶ Martino Dentato (ze zgromadzenia barnabitów lub somasków) był w latach 1652–1655 ordynariuszem Strongoli (HC, t. 4, s. 323).

13 sierpnia 1662 Rzym, kościół św. Stanisława²⁷ (nacji polskiej)

Stefan Atanazy Rudziński († 1675), franciszkanin (bernardyn), biskup bakowski 1662-1675

główny konsekратор: kardynał Marcello Santacroce²⁸

współkonsekраторzy: Franc (Frančesko) Soimirovič, arcybiskup metropolita Ochrydy; Giuseppe Cianti, były biskup Marsico²⁹

Die 13 Augusti, Dominica XI. post Pascha, Em[inentiss]imus D[ominus] Marcellus Santacrucius, ep[iscop]us Tiburtinus, consecravit in ecclesia S[anc]ti Stanislai Polonorum Ill[ustrissim]um D[ominum] Fr[at]r[e]m Stephanum Athanasium Rugientzki [Ruzientzki], Ord[in]is S[anc]ti Francisci de Observantia, in ep[iscop]um ac pastorem Ecclesiae Baccovien[sis] in Vallachia, assistentibus sibi Ill[ustrissim]is et R[everendis]mis Fr[at]r[e] Francisco Soimirovich, eius Ord[in]is, archiep[iscop]o Ochridano, et Fr[at]r[e] Josepho Chianto, Ord[in]is Praedicatorum, ep[iscop]o olim Morsican[o] [...].

Oryg.: ASV, *Miscellanea, Armaria XIII*, 33, k. 237r (235r)

Reg.: F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux*, s. 243 (nr 754)

(gdzie forma nazwiska: *Rudzicki*)

Owych zaledwie sześć polskich konsekracji w Rzymie na przestrzeni bez mała stu lat stanowi w porównaniu z ogółem odnotowanych w wykorzystanym tu źródle sakr biskupich bardzo znikomą liczbę. Nie jest to wszakże racja, dla której problematykę święceń biskupich, przyjmowanych przez hierarchów Kościoła katolickiego z Polski i Litwy doby staropolskiej w Wiecznym Mieście, można by uznać za mało istotną. Wszak owe kosztowne i czasochłonne wyprawy do Kurii Rzymskiej stanowiły bynajmniej nie błąh element ogólnej polityki Rzeczypospolitej Obojga Narodów wobec Stolicy Apostolskiej i *vice versa*, pozostając w ścisłym związku z rozmaitymi trudnościami, jakie występowały we wzajemnych relacjach. Co prawda w tym przypadku były to zazwyczaj problemy drugorzędnej wagi, odnoszące się do spraw personalnych, przecież jednak na obraz stosunków politycznych i kościelnych nie składają się tylko sprawy najwyższej rangi. Przytoczone tu świadectwa stanowią zarazem przyczynek do tematyki obecności Polaków w Wiecznym Mieście (i w ogólności na terenie Półwyspu Apenińskiego) w czasach nowożytnych. Dla kompletności obrazu trzeba nadto wspomnieć o jednym jeszcze kontekście, w jakim można zinterpretować polonika zawarte w wykorzystanym przez nas źródle, a mianowicie w odniesieniu do niemal nieobecnej-jak dotąd w polskojęzycznej literaturze historycznej, teologicznej i kanonistycznej problematyki sukcesji apostolskiej rodzimego episkopatu i jej związków z sukcesją święceń biskupich hierarchów z innych krajów. Nie zamierzamy rozpisywać się tu szerzej w owym przedmiocie, odsyłając zainteresowanych do istniejących publikacji³⁰, a jedynie ograniczymy się

²⁷ Por. M. Armellini, *Le Chiese di Roma...*, s. 568-569; S. Stanislao de' Polacchi.

²⁸ Por. HC, t. 4, s. 30; *Legati e governatori...*, s. 892; M. F. McCarthy, *Heraldica Collegii Cardinalium...*, t. 1, s. 391; *Die päpstlichen Referendare...*, cz. 2, s. 880.

²⁹ Por. HC, t. 4, s. 67, 233; *Энциклопедия България*, t. 6, София 1988, s. 284; *Legati e governatori...*, s. 578-579.

³⁰ M.in. W. Maziere Brady, *The Episcopal Succession in England, Scotland and Ireland A.D. 1400 to 1875*, t. 1-3, Rome 1876-1877; J. Restrepo Posada, *Genealogia Episcopale de la Jerarquia Ecclesiastica en los Países que formaron la Gran Colombia (1513-1966)*, Bogota 1966; K. Dola, *Sukcesja apostolska w diecezji opolskiej*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 5, 1975, s. 5-9; B. Kumor, *Z sukcesji święceń biskupich papieża Jana Pawła II*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 22, 1979, nr 1-3, s. 147-150; F. Nagy, *La comune genealogia episcopale di quasi tutti gli ultimi Papi (1700-1978)*, „Archivum Historiae Pontificiae”, 17, 1979, s. 434-453; „Genealogia biskupia” papieża Jana Pawła II, wyd. S. Niewiarowski, „Przegląd Kalwa'jski”, 5, 1998, s. 58-62; H. J. Kaczmarek, *Sukcesja apostolska papieży od XVI wieku do czasów najnowszych*, „Saeculum Christianum”, 6, 1999, nr 1, s. 229-244; R. T. Prinke, *Drzewa dziedzictwa. Od archaicznej metafory do struktury informacyjnej (na marginesie zainteresowań badawczych prof. Jerzego Wistockiego)*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 25, 2001, s. 39-49; K. R. Prokop, *Linie sukcesji apostolskiej biskupów Pomorza Zachodniego w okresie po drugiej wojnie światowej (1945-2000)*, „Przegląd Zachodniopomorski”, 16/45, 2001, z. 3, s. 139-148;

do konstatacji, iż dzięki informacjom na temat sakr, zawartym w manuskrypcie „Protocollo consecrationum episcoporum...”, możliwe staje się przyporządkowanie biskupów A. Nowodworskiego, P. Parczewskiego, A. Sokołowskiego, T. Skuminowicza i S. A. Rudzińskiego do wspólnej linii („rodziny”) sukcesji apostołskiej, określonej mianem linii julijskiej i wyrowadzanej od sławnego papieża Juliusza II (przypomnijmy, iż porządek sukcesji uwarunkowany jest osobą głównego konsekrateora), co też ukazano na poniższym schemacie (podawana w nawiasie data odnosi się do roku święceń biskupich danego hierarchy, podczas gdy kapitalikami wyróżniono imiona papieży).

Nie sposób nie dodać na końcu obecnego przyczynku źródłowego, iż jakkolwiek rzeczony kodeks z Archiwum Watykańskiego zawiera informacje na temat sakr jedynie sześciu polskich biskupów, to jednak przy szerszym zdefiniowaniu kategorii „polonika” można by wskazać na inne jeszcze zapiski, władne zainteresować historyka polskiego Kościoła. Mamy na myśli przede wszystkim konsekracje późniejszych nuncjuszy apostołskich, sprawujących misje dyplomatyczne w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Wspomnieć tu można m.in. Gian Battistę Lancellottiego (nuncjusz 1622–1627), konsekrowanego 25 marca 1615 w rzymskim kościele św. Błażeja na Montecitorio przez kardynała Bonifazio Gaetaniego *vel* Caetaniego (współkonsekratorami byli arcybiskup Bari Ascanio Gesualdo i biskup Nicastro Pier Francesco Montorini), dalej Antonio Santacroce (nuncjusz 1627–1630), na biskupa wyświęconego w Rzymie 21 marca 1627 (jego sukcesja ukazana została poniżej na zamieszczonym schemacie, był on bowiem — już jako kardynał — głównym konsekrateorem wspomnianego tu pasterza diecezji kijowskiej Aleksandra Sokołowskiego) czy Giovanniego de Torres (nuncjusz 1645–1652). Ów ostatni święcenia biskupie otrzymał 19 lutego 1645 w rzymskiej świątyni św. Ambrożego z rąk kardynała Gaspare Mattei, przy czym jako jeden ze współkonsekratorów wystąpił podczas tego obrzędu — obok biskupa Aversy Carlo Carafy — ordynariusz krakowski Piotr Gembicki, bawiący wówczas w Wiecznym Mieście zarówno z wizytą *ad limina apostolorum*, jak też zarazem z misją dyplomatyczną od króla Władysława IV, której jednym z punktów była właśnie sprawa ustanowienia nowego nuncjusza apostołskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów³¹. Uzasadniona wydaje się tedy konstatacja, iż owe zawarte na kartach „Protocollo consecrationum episcoporum...” świadectwa, choć odnoszą się do na pozór drugorzędnych kwestii, w rzeczywistości jednak w istotny sposób wzbogacają naszą wiedzę nie tylko odnośnie do życiorysów konkretnych członków staropolskiego episkopatu, ale i w ogólności dziejów Kościoła katolickiego w nowożytnym państwie polsko-litewskim.

Id., *Sakry biskupów Kościoła poznańskiego w XIX i XX stuleciu*, „Forum Naukowe. Prace Historyczno-Politologiczne”, R. VII, z. 2(15), 2002, s. 241–254; Id., *Sukcesja apostołska pasterzy Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1821 (1811)–1945*, „Przegląd Zachodniopomorski”, 19/48, 2004, z. 4, s. 35–43; Id., *Sukcesja apostołska pasterzy Kościoła opolskiego (na tle sukcesji święceń biskupich episkopatu Polski)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 24, 2004 [druk: 2005], s. 339–355; Id., *Sakry metropolitów gnieźnieńskich w XVIII i XIX stuleciu (1681/1688–1915)*, „Studia Gnesnensia”, 18, 2004 [druk: 2005], s. 87–120.

³¹ H. E. Wyczawski, *Biskup Piotr Gembicki 1585–1657*, Kraków 1957, s. 331 (gdzie wszędzie brak wzmianki o udziale P. Gembickiego w sakrze G. de Torresa); F. Combaluzier, *Sacres épiscopaux...*, s. 176 (nr 328), 228 (nr 664); *Acta nuntiaturae Polonae*, t. 1 — *De fontibus eorumque investigatione et editionibus. Instructio ad editionem. Nuntiorum series chronologica*, ed. H. D. Wojtyńska, Romae 1990, s. 250–251, 252–253, 259–260; t. 22 — *Ioannes Baptista Lancellotti (1622–1627)*, cz. 1 (22 XI 1622–31 XII 1623), in quo publicantur etiam documenta internuntii Antonii Francisci Cirioli (12 XI 1622–29 IV 1623), ed. T. Fitych, Cracoviae 2001, s. XIX; t. 23 — *Antonius Santa Croce (1627–1630)*, cz. 1 (1 III 1627–29 VII 1628), ed. H. Litwin, Romae 1996, s. VIII. Zob. także: *Relacje o stanie diecezji krakowskiej 1615–1765*, wyd. W. Müller, Lublin 1978, s. 61–78 (tamże, na s. 61, o odwiezieniu przez biskupa P. Gembickiego w dniach 14 i 16 | 1645 bazylik św. Piotra na Watykanie i św. Pawła za Murami). Nadto: *Legati e governatori...*, s. 535, 551, 729, 772, 790; M. F. McCarthy, *Heraldica Collegii Cardinalium...*, t. 1, s. 346, 372, 380.

